Jyväskylän yliopiston julkaisuarkisto
Jyväskylä University Digital Archive

UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

This is an electronic reprint of the original article.
This reprint *may differ* from the original in pagination and typographic detail.

Author(s): Itkonen, Hannu; Nevala, Arto; Salmikangas, Anna-Katriina

Title: Miksi Varkaus oli menestyvä urheilukaupunki 1960-luvulla?

Year: 2018

Version:

Please cite the original version:

Itkonen, H., Nevala, A., & Salmikangas, A.-K. (2018). Miksi Varkaus oli menestyvä urheilukaupunki 1960-luvulla?. Liikunta ja tiede, 55(1), 89-97. https://www.lts.fi/media/lts_vertaisarvioidut_tutkimusartikkelit/2018/lt_1-18_tutkimusartikkelit_itkonen_lowres.pdf

All material supplied via JYX is protected by copyright and other intellectual property rights, and duplication or sale of all or part of any of the repository collections is not permitted, except that material may be duplicated by you for your research use or educational purposes in electronic or print form. You must obtain permission for any other use. Electronic or print copies may not be offered, whether for sale or otherwise to anyone who is not an authorised user.

VERTAISARVIOITU
KOLLEGIALT GRANSKAD
PEER-REVIEWED
www.tsv.fi/tunnus

MIKSI VARKAUS OLI MENESTYVÄ URHEILUKAUPUNKI 1960-LUVULLA?

Hannu Itkonen, liikuntasosiologian professori, Jyväskylä yliopisto, Liikuntatieteellinen tiedekunta, liikunnan käyttäytymis- ja yhteiskuntatieteet, PL 35, 40100 Jyväskylän yliopisto. P. 050-3816 302, sähköposti: hannu.itkonen@jyu.fi (yhteyshenkilö). **Arto Nevala**, yliopistonlehtori Itä-Suomen yliopisto, Historia- ja maantieteiden laitos. **Anna-Katriina Salmikangas**, yliopistotutkija, Jyväskylä yliopisto, Liikuntatieteellinen tiedekunta, liikunnan käyttäytymis- ja yhteiskuntatieteet

TIIVISTELMÄ

Itkonen H., Nevala A. & Salmikangas A-K. 2018. Miksi Varkaus oli menestyvä urheilukaupunki 1960-luvulla? Liikunta & Tiede 55 (1), 89–97.

■ Urheilumenestyksen tarkastelussa painopiste on ollut maittain toteutetussa joukkueiden, seurojen ja yksilöurheilijoiden menestyksen vertailussa. Sen sijaan paikkakuntien urheilumenestystä on tutkimuksissa vertailtu vähemmän. Tutkimuksessa jäljitettiin millaista menestystä varkautelaiset urheilijat saavuttivat 1960-luvulla ja mitkä tekijät vaikuttivat paikalliseen urheilumenestykseen? Varkautelainen urheilumenestys suhteutettiin 11 muuhun vastaavankokoiseen kaupunkiin.

Tutkimuksemme sijoittuu historiallis-sosiologisen tapaus- ja rakennetutkimuksen piiriin. Tällöin tunnistamme paikallisia toimijaverkostoja sekä yhteiseen tekemiseen sitovia taloudellisia, poliittisia ja kulttuurisia tekijöitä. Tutkimusaineistot koostuvat pääosin urheiluseurojen tuottamista dokumenteista ja historiateksteistä, eri toimijoiden haastatteluista ja paikallisen Warkauden Lehden uutisoinnista.

Varkauden urheilijoiden menestystä 1960-luvulla selittävät useat tekijät. Paikkakunnalla toiminut suuryhtiö A. Ahlströmin paikallisjohto näki urheilun sosiaalitoimintana ja osin myös yrityksen markkinointina, mikä mahdollisti urheilun suorituspaikkojen rakentamisen. Myös kunnallisen urheilu- ja liikuntahallinnon kehittyminen kohensi 1960-luvulla pääasiassa urheilun olosuhteita.

Menestystä saavuttaneet lajit, kuten jääpallo, vetivät sotien jälkeen syntyneitä suuria ikäluokkia urheilukentille ja katsomoihin. Harrastajien runsaus perustui vapaaehtoisten aktivoimaan seuratoimintaan, jonka aloittamisen kynnys oli matala. Huippu-urheilun taso ei ollut nykyisenkaltaisen korkea, jolloin kansalliselle ja osin jopa kansainväliselle tasolle saattoi päästä nopeastikin.

Porvari- ja työläisseurojen kilvoittelu harrastajista oli hyödyksi urheilumenestykselle. Lisäksi varkautelaiset urheilumenestyjät saivat valmentajikseen ammattitaitoisia lajikulttuuriosaajia, jotka mahdollistivat tavoitteellisen ja hyvin organisoidun toiminnan. Osalle menestyvistä urheilijoista luotiin taloudelliset edellytykset ammattimaiseen tai vähintään puoliammattimaiseen harjoitteluun.

Avainsanat: Urheilumenestys, urheilun tukijat, pääomat, paikallinen urheilukulttuuri

ABSTRACT

Itkonen H., Nevala A. & Salmikangas A-K. 2018. Why was Varkaus a successful sports city in the 1960s? Liikunta & Tiede 55 (1), 89–97.

■ The traditional approach has been to compare teams, clubs and individual athletes when reviewing the success of sports instead of comparing towns and municipalities. This study tracked what kind of success the athletes of Varkaus achieved in the 1960s, and what factors contributed to the local sports performance. The comparison of the sports success of Varkaus to 11 other similar sized towns proved that Varkaus was very successful in sports.

Our research is based on historical-sociological case studies and structural studies, identifying local networks, and making binding economic, political and cultural factors together. The research material mainly consists of documents and histories produced by sports clubs, interviews with different actors and news from the local newspaper, Warkauden Lehti.

The success of the athletes in Varkaus in the 1960s was explained by several factors. As the local large-scale enterprise A. Ahlström valued sport as a social activity and partly as a marketing activity of the company as well, it financed construction of sports venues. In addition, the development of municipal sports and sports administration improved the conditions and facilities of sport in the 1960s.

Successful sports, such as the bandy, attracted the post-war "baby-boom" generation to the sports fields and the stadiums. The abundance of low-threshold sport activities were arranged by the volunteers. Additionally, the level of elite sports was not as high as it is nowadays which made it possible to reach quickly national and even international levels.

The competition of athletes between the bourgeois and workers' sports clubs was beneficial to the success of sports. In addition, the athletes in Varkaus were trained by skilled coaches, who provided the athletes goal-oriented and well-organized training. Some of the successful athletes had such good financial preconditions enabling them professional or at least semi-professional training.

Keywords: Success in sports, athletes, sports supporters, capitals, local sport culture

JOHDANTO

"Urheilussa miellämme alueellisia eroja ja jaksoja, joissa eri urheilulajit luonnehtivat alueita eri tavoin. Esimerkiksi Pohjanmaahan liitetään mielikuvissa pesäpallo ja paini, kun taas Etelä-Suomen ruotsinkielisiä alueita leimaa käsipallo. Jalkapalloilussakin erottuu paikkakuntia, joiden ulkoiseen imagoon ja asukkaiden paikalliseen identiteettiin laji on lyönyt näkyvän leiman. Mitä olisivat Valkeakoski, Pietarsaari tai Myllykoski ilman menestyviä jalkapalloseurojaan?" (Kortelainen 2007, 71.)

Lainaus osoittaa, kuinka urheilumenestystä voi tarkastella myös alueellisuuden ja paikallisuuden näkökulmista. Suomalainen urheiluseuratoiminta onkin vahvasti sidoksissa paikallisuuteen. Tämä ilmenee jo seurojen nimissä, joista on luettavissa paikkakunta tai sen osa-alue. Paikallisuuteen sitoutuessaan seurat ovat merkittäviä alueellisen identiteetin tuottajia ja ylläpitäjiä. Seurojen näkyvyys puolestaan mahdollistuu, kun ne ovat menestyksekkäästi mukana kansallisissa ja osin jopa kansainvälisissä kilpailujärjestelmissä.

Urheilumenestystä on tarkasteltu yleensä vahvasti kansallisuuteen kiinnittyneenä. Toisin sanoen kansakunnat kilpailevat paremmuudestaan kansainvälisillä kentillä. Konkreettisemmin tämä tarkoittaa maajoukkueiden ja yksittäisten maataan edustavien urheilijoiden kilvoittelua. Toisaalta urheilumenestys on kiinnitetty urheilijoiden edustamiin seuroihin. Sen sijaan paikkakuntien urheilumenestyksen jäljittäminen ei ole ollut yhtä suosittua. Osaltaan tämä johtuu siitä, että kunnat eivät ole samanlaisia urheilun toimijoita kuin valtakunnalliset urheiluliitot tai paikalliset urheiluseurat. Kuntien tehtävänähän on nykyisenkin liikuntalain mukaan olosuhteiden luominen urheilulle ja liikunnalle (Liikuntalaki 390/2015).

Aikaisemmassa tutkimuksessa (Itkonen & Nevala 1998; Itkonen & Kortelainen 1999) on nousut esiin seikkoja, jotka selittävät eri paikkakuntien urheilumenestystä. Tällaisia olivat esimerkiksi paikalliset olosuhteet ja toimijat, lajikulttuurinen osaaminen sekä koko maan urheilukulttuuri lajien välisine kilpailuineen. Tyypillistä oli myös menestyksen aaltoliike. Menestynyt laji saattoi hiipua nopeastikin ja uusia nousta tilalle. Esimerkiksi kelpaavat takavuosien edellä mainitut vahvat jalkapallopaikkakunnat Valkeakoski ja Myllykoski, joita teollinen rakennemuutos ravisteli niin, että entisenlaiseen menestykseenkään ei enää 2010-luvulla ole ylletty.

Tässä artikkelissa tarkastelu kohdentuu Varkauteen, keskikokoiseen keskisavolaiseen teollisuuspaikkakuntaan, joka näyttää aikaisemman tutkimuksen (Itkonen 1996; Itkonen & Nevala 1992; 2012) perusteella olleen 1960-luvulla menestynyt urheilukaupunki. Myös aikalais- ja jälkikäteistulkinnat nostivat esiin paikkakunnan urheilumenestyksen. Tärkeän näkökulman tarkastelullemme muodostaa se, että sittemmin paikkakunnan urheilumenestys on hiipunut. Esimerkiksi Varkauden Urheiluseurat ry:n puheenjohtaja Hannu Kiminkinen totesi tilanteen olevan 2000-luvulla tyystin erilainen: paikkakunta ei kuulu enää menestyjien joukkoon (Hannu Kiminkisen haastattelu 15.8.2012). Vertailevassa yhteiskuntatutkimuksessa vertailu voidaan suorittaa sekä horisontaalisesti samanaikaiseen yhteiskunnalliseen todellisuuteen että vertikaalisesti eriaikaiseen tilanteeseen.

Tämän asetelman pohjalta tutkimusongelmamme on, miten Varkaudesta kehittyi 1960-luvulla aikalaisvertailussa ja myöhempiin vuosikymmeniin peilaten menestyksellinen urheilupaikkakunta. Määritämme urheilumenestykseksi tässä yhteydessä yltämisen kansainvälisiin kilpailuihin, sijoittumisen vähintään mitaleille tai yleisurheilun kohdalla pistesijoille Suomen mestaruuskilpaluissa tai joukkuelajeissa pelaamisen kansallisella pääsarjatasolla. Yksityiskohtaisemmin kysymme, miten menestynyt urheilupaikkakunta Varkaus oli 1960-luvulla erityisesti vertailtaessa suurin piirtein samankokoisiin paikkakuntiin. Toiseksi analysoimme, mitkä rakenteelliset ja liikuntakulttuuriset tekijät selittävät paikkakunnan urheilumenestystä? Tässä tarkastelussa nojaamme ranskalaisen sosiologin Pierre Bourdieun (1984; 1985) lanseeraamiin pääomalajeihin. Niitä on usein käytetty koulutuksellista eriarvoisuutta ja erottelua analysoitaessa (esim. Selin 2017). Olemme erityisen kiinnostuneita siitä, miten Bourdieun määrittelemät taloudellinen, sosiaalinen ja kulttuurinen pääoma soveltuvat lähtökohdaksi urheilumenestyksen selittämiseen?

Taloudellinen pääoma tarkoittaa riittävää rahoitusta menestykselliselle urheilutoiminnalle. Siihen kytkeytyy läheisesti paikkakunnan koko eli väestölliset resurssit. Taloudellisten resurssien merkitys onkin korostunut sitä mukaa, kun urheilu on vakavoitunut, kokopäiväistynyt ja ammattimaistunut. Sosiaalinen pääoma koostuu taas ennen kaikkea asialleen omistautuneista toimijoista sekä heidän luomistaan verkostoista. Lajiaktivistit, eli ruohonjuuritason seurapäättäjät, valmentajat, huoltajat tai muissa rooleissa toimivat, luovat tekemisillään menestysedellytyksiä. Kulttuurinen pääoma puolestaan saa ilmiasunsa etenkin lajikulttuuriosaamisena eli vaikkapa oikeanlaisena valmentautumisena. Ilman paikallista lajikulttuuriosaamista menestyksen saavuttaminen on mahdotonta. Lajikulttuuriosaamista paikkakunnille syntyy joko "omin toimin" tai sitten sitä hankitaan esimerkiksi palkkaamalla valmentajia muualta.

Tutkimusaineistomme muodostuu pääosin urheiluseurojen tuottamista dokumenteista ja historiateksteistä, vuosien myötä kertyneistä toimijoiden haastatteluista sekä paikallisen Warkauden Lehden uutisoinnista. Tutkimusmenetelmämme on yhtäältä laadullinen sisällönanalyysi. Tällöin erittelemme aineistoistamme varkautelaisesta urheilumenestyksestä kertovat maininnat. Poimimme aineistoista myös menestykselle annettuja selityksiä ja muodostamme niistä isompia kokonaisuuksia. Toisaalta vertailemme kvantitatiivisesti Varkauden sekä samankokoisten paikkakuntien urheilumenestystä 1960-luvulla. Peilaamme menestystä ja sille annettuja selityksiä myös paikkakunnasta kertovia rakennetekijöitä (kuten väestömäärää) vasten ja arvioimme, voiko näin syntynyttä kokonaisuutta sovittaa Pierre Bourdieun pääomalajeihin. Edellä sanotun perusteella tutkimuksellista lähestymistapaamme voi luonnehtia historiallis-sosiologiseksi tapaus- ja rakennetutkimukseksi.

Bourdieun pääomalajien lisäksi artikkelimme kiinnittyy kolmeen muuhun tutkimustraditioon. Koska paikallinen urheiluseuramenestys on leimallisesti myös seuroihin suuntautuvaa tutkimusta, asemoituu artikkelimme osaksi urheilun kansalaisyhteiskuntatutkimusta (ks. Itkonen 2015). Toiseksi urheilumenestyksen historiallinen jäljittäminen niittaa tekemisemme liikuntakulttuurin muutostutkimukseen. Paikallistutkimusta artikkelimme taas on siinä mielessä, että jäljitämme kolmen sektorin – yksityisen, julkisen ja kansalaistoiminnan – keskinäissuhteiden vaikutusta urheilumenestykseen yhdellä paikkakunnalla. Yhden paikkakunnan tutkiminen saattaa tuottaa yleisempääkin ymmärrystä valtakunnallisten tapahtumien tai isojen rakenteiden konkretisoitumisesta pienemmissä yhteisöissä (ks. Alapuro 1994, 315–316.) Tässä tapauksessa varkautelaista yhdyskuntaa intensiivisesti tutkimalla voimme tunnistaa toimijaverkostoja sekä taloudellisia, poliittisia ja kulttuurisia tekijöitä, jotka sitovat ihmisiä yhteiseen tekemiseen ja selittävät siten paikkakunnan urheilumenestystä (Itkonen 2005, 18).

Varkaus: teollisuuspaikkakunta keskellä maaseutua

Kahteen pitäjään eli Leppävirtaan ja Joroisiin pitkään kuuluneen teollisuusyhdyskunnan, Varkauden, kannalta itsenäistyminen omaksi kauppalaksi vuona 1929 oli merkittävä käännekohta. Se loi edellytykset kunnallisille uudistuksille ja paikkakunnan potentiaalin paremmalle hyödyntämiselle. Kaupunkioikeudet Varkaus sai vuonna 1962. Leimallista Varkaudelle oli 1800-luvun lopulta lähtien puunjalostukseen ja metalliteollisuuteen perustunut tehdastuotanto. Varkautta voi pitää teollisuuspaikkakuntana, kuten taulukko 1 myös osoittaa. Tässä suhteessa se myös selvästi erosi ympäröivistä kunnista, joissa

TAULUKKO 1. Varkauden elinkeinorakenne (%) ja väkiluku 1930–2014.

vuosi	maa-ja metsä-talous	teollisuus ja rakentaminen	kauppa ja palvelut	muut	yhteensä	väkiluku
1930	1,4	86,2	10,6	1,8	100	8 570
1940	10,6	51,8	28,6	9,0	100	12 029
1950	5,1	68,6	20,0	6,3	100	17 640
1960	4,4	59,9	24,1	11,6	100	22 211
1970	2,8	49,5	27,7	20,0	100	23 944
	alkutuotanto	jalostus	palvelut	muut	yhteensä	väkiluku
2014	1,6	33,1	64,3	0,0	100,0	21 860

Taulukon lähteet: Väestön elinkeino 1979; Tilastokeskuksen PX-Web-tietokanta (http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/Kuntien_avainluvut/Kuntien_avainluvut__2016/kuntien_avainluvut_2016_aikasarja.px/table/tableViewLayout2/?rxid=de70adfc-0d25-4a75-8f7f-664945f1bde6).

maatalous oli 1960- ja 1970-luvuille saakka keskeinen elinkeino. Paikkakuntaa onkin kutsuttu ”teolliseksi saarekkeeksi” maaseudun keskellä. (Itkonen 2004; Soikkanen 1963.)

Varkaus oli 1970-luvulle saakka korostuneesti yhden suuryrityksen paikkakunta. A. Ahlström Osakeyhtiö laajensi toimintaansa Varkaudessa voimallisesti 1910-luvulta lähtien ja omisti pitkään sekä keskeiset puunjalostuksen että metalliteollisuuden tuotantolaitokset. Ahlströmin vaikutus ei rajoittunut pelkästään teolliseen tuotantoon, vaan yhtiö vaikutti paikkakuntalaisten elämään laajasti. Yhtiön vastuulla olikin paljon myöhemmin julkiselle sektorille siirtynyttä toimintaa koulutuksesta sosiaalitoimeen.

Ahlströmin aseman lisäksi toinen leimallinen piirre oli varkautelaisen yhteisön jyrkkä poliittis-sosiaalinen kahtiajakoisuus. Se oli seurausta vuoden 1918 sisällissodan tapahtumista. Punaisten lyhyen valtakauden jälkeen valkoiset joukot valtasivat Varkauden ja seuranneissa väkivaltaisuuksissa sekä myöhemmissä teloituksissa ja vankileireillä sai surmansa yli 250 henkeä. Luku on väestömäärään suhteutettuna suuri ja teki Varkaudesta yhden sodan verisimmistä paikkakunnista. Kansalaissota jätti syvät haavat, jotka arpeutuivat hitaasti ja näkyivät yhdyskunnan sekä järjestöelämän jakautuneisuutena toisen maailmansodan jälkeisiin vuosikymmeniin saakka. (Itkonen & Leväinen 2000; Nevala 2003.)

Varkaus on kokenut viimeisten vuosikymmenten aikana mittavan rakennemuutoksen monien muiden teollisuuspaikkakuntien tavoin. Globalisaation aikaansaama maailmanlaajuinen myllerrys alkoi tuntua Varkaudessa 1980-luvun puolivälissä ja uuden vuosituhannen alkaessa sekä metsä- että metalliteollisuuden omistajuus oli hajautunut miltei kymmenen monikansallisen yrityksen haltuun. Varkaus ei ollut enää yhden yhtiön paikkakunta, teollisten työpaikkojen määrä laski ja pois siirtyneen tuotannon tilalle oli luotava korvaavaa toimintaa (Jääskeläinen & Lovio 2003; katso myös Nevala 2007). Asia käy ilmi myös oheisesta taulukosta.

Vuoden 1930 luvut eivät ole täysin vertailukelpoisia myöhempiin vuosiin, sillä ne koskevat vain Varkauden tehdasseurakuntaa. Lisäksi vuoden 2014 tiedot pohjautuvat erilaiseen tilastoluokitukseen. Luvut kertovat kuitenkin elinkeinorakenteen muutoksen suunnan. Varkauden väestömäärä kasvoi sodan jälkeiselle ajalle tyypillisesti 1950-luvulla nopeasti niin sanottujen suurten ikäluokkien ansiosta. Paikkakunnan väkiluku oli huipussaan 1990-luvulla, minkä jälkeen muuttoliike ja edellä mainittu rakennemuutos pysäyttivät väestönkasvun ja käänsivät sen laskuun. Enimmillään toisen maailmansodan jälkeen yli kaksikolmannesta paikkakunnan väestöstä sai elantonsa teollisuudesta ja rakennustoiminnasta. Tämä osuus laski 1970-luvun alkuun mennessä puoleen, mutta luku oli silti selvästi maan keskiar-

KUVIO 1. Varkauden ja sen kanssa samankokoisten paikkakuntien urheilumenestys 1960-luvulla. Kuvio perustuu liitetaulukkoon, josta myös löytyvät lähteet ja luokitteluperusteet. Liitetaulukko löytyy artikkelin lopusta.

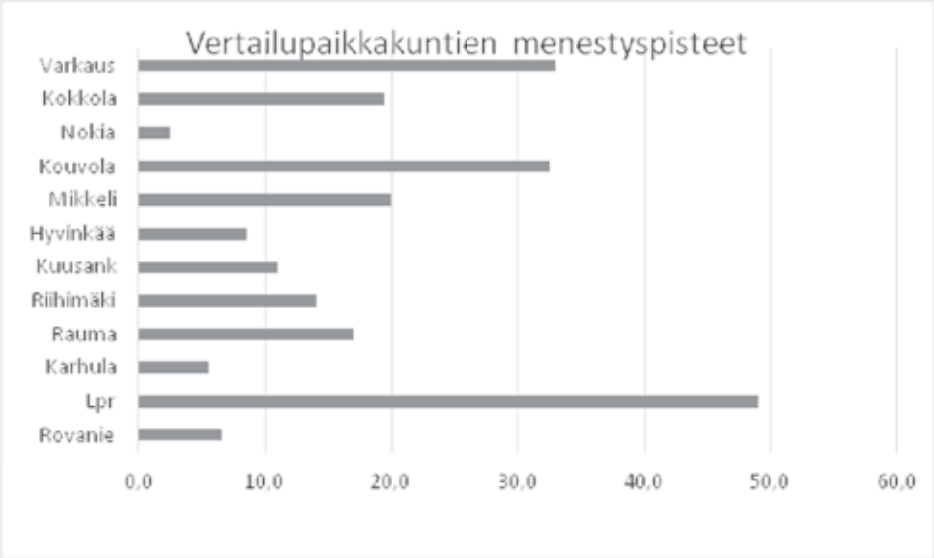

voa korkeampi. Varkaus palveluistui muun Suomen tapaan 1950-luvulta lähtien ja palveluissa työskenteli 1970-luvun alussa useampi kuin joka neljäs paikkakuntalainen. Rakennemuutos muutti myös paikkakunnan poliittista karttaa: vasemmiston perinteisesti korkea kannatus hiipui, mutta sillä on 2017 valitussakin valtuustossa niukka enemmistö (Itkonen 2004; http://www.varkaus.fi).

TULOKSET I: MENESTYNYT URHEILUKAUPUNKI

Varkauden urheilumenestyksen analysoinnissa on syytä keskittyä 1960-luvulle, sillä edeltävä vuosikymmen ei ollut aivan yhtä menestyksekäs. Tosin esimerkiksi jääpallossa Warkauden Pallo 35 ylsi 1950-luvulla kahteen Suomen mestaruuteen. (Jurvainen 1985.) Sen sijaan pesäpalloa ei Varkaudessa pelattu korkeimmalla sarjatasolla. Oheisessa kuviossa 1. sekä sen pohjana olevassa liitetaulukossa 1. on vertailtu Varkauden ja suurin piirtein samankokoisten paikkakuntien urheilumenestystä 1960-luvulla.

Kuvio osoittaa Varkauden olleen 1960-luvulla vertaistensa joukossa menestynyt urheilukaupunki. Paikkakunnan menestys lepäsi vahvasti palloilulajien, erityisesti jääpallon ja pesäpallon varassa. Myös painissa ja varsinkin nyrkkeilyssä varkautelaisurheilijat menestyivät vertailupaikkakuntia paremmin. Sen sijaan yleisurheiluissa paikkakunta ei juuri menestynyt, kun mittarina käytetään Kalevan kisoissa pistesijoille yltämistä. Yleisurheilumenestystä tuli nuorten sarjoissa ja esimerkiksi vuonna 1967 Varkaudessa pidetyissä A- ja B-poikien SM-kisoissa Kenttä-Veikkojen Jorma Kaikkonen voitti ikäluokkansa 110 metrin aitajuoksun. Samoissa kisoissa esiintyi varkautelaisille myös tuolloin vielä niukasti tunnettu Lasse Viren. (WL 2.7.1967.)

Varkauden kokoisista, eli noin 20 000 asukkaan, paikkakunnista Lappeenranta oli kuviosta nähtävällä tavalla selvästi menestyksekkäin. Lappeenranta kunnostautui eritysesti jää- ja jalkapallossa, mutta ylsi korkeaan pistemäärään myös yleisurheiluvertailuissa. Varkauden kanssa samalle tasolle yltäneen Kouvolan pistekertymä on tasaisempi. Nyrkkeilymenestys oli Varkauden luokkaa ja pesäpallossa Pallonlyöjät pelasi SM-sarjassa koko 1960-luvun. Yleisurheilussa Kouvolan menestyksen takana on pika- ja keskimatkoilla useana vuonna mitaleja saavuttanut Eeva Haimi. Taulukkoa tarkastellessa pitää muistaa, että esimerkiksi pesäpallossa menestyi useita Varkautta pienempiä paikkakuntia kuten Sotkamo, Halsua, Ilmajoki tai Hamina. Ne eivät kuitenkin saavuttaneet juuri menestystä muissa tässä vertailuissa mukana olevissa lajeissa.

Varkauden urheilumenestyksen yksi kulmakivistä oli jääpallo. Helmikuun 14. päivänä 1967 paikallislehti saattoikin uutisoida, kuinka WP oli voittanut kolmannen peräkkäisen Suomen mestaruuden (WL 14.2.1967). Jääpalloilijat palasivat 1960-luvulla maan kärkeen. Edellisen vuosikymmenen mestaruuksien jälkeen menestys oli pitkään heikompaa ja esimerkiksi keväällä 1963 WP-35 säilytti paikkansa mestaruussarjassa vasta uusintaottelun jälkeen (SPL tk 1962–63). Kolmen mestaruuden lisäksi WP-35 oli 1960-luvun lopulla säännöllisesti mitalijoukkue. Niinpä WP:n menestysvuosina Suomen maajoukkueissa saattoi pelata jopa seitsemän seuran pelaajaa (WL 14.2.1964; 17.1.1967; 18.1.1967). Jääpalloharrastuksen laajuudesta ja tasosta kertoo myös se, että toinen varkautelaisjoukkue, Varkauden Työväen Palloilijat pelasi yhden kauden pääsarjatasolla. Tosin jääpallo oli harrastuspohjaltaan keskittynyttä, sillä myös Helsingistä, Lappeenrannasta ja Oulusta oli 1960-luvulla ajoittain kaksi mestaruussarjan joukkuetta, Oulusta jopa kolme. Miesten sarjojen lisäksi Varkauteen tuli menestystä nuorten sarjassa. Varkauden Pallo-pojat voitti nuorten SM-kultaa keväällä 1962 ja samaan ylsivät WP-35:n pojat 1966 ja Varkauden Työväen Palloilijoiden pojat 1968 (SPL tk 1962, 1966, 1968).

Jääpallon suosiota lisäsi myös se, että Varkaudessa pelattiin lukuisia kansainvälisiä otteluita. Alkuvuodesta 1966 pelattiin paikkakunnalla voitokkaasti Ruotsia vastaan ja Suomen aloituskokoonpanon pelaajista lähes puolet eli viisi edusti WP-35:tä. Helmikuun 18. päivä 1967 kohtasivat puolestaan Suomen ja Norjan maajoukkueet MM-kisojen jääpallo-ottelussa. Ottelun suojelijaksi oli saatu A. Ahlström-yhtiön paikallisjohtaja, teollisuusneuvos Leif Glöersen. Norjalaiset sukujuuret omaavana hän piti tervetuliaispuheen sekä norjaksi että suomeksi. Ottelua seurasi yli 3 000 katsojaa (WL 19.2.1967.)

Myös toisessa talvisessa lajissa eli jääkiekossa tuli merkintä pääsarjaedustuksesta. Warkauden Urheilijoiden joukkue nimittäin ylsi vuosina 1963–64 mestaruussarjaan pelaten yhden siellä yhden kauden. (WL 23.1.1964; Suhonen 2004, 34–35.) Vaikka pääsarjatasolla pelaaminen jäikin pikavisiitiksi, kertoi se kuitenkin lajin olleen lähellä kansallista huipputasoa. Toisaalta jääkiekkoharrastus ei vielä tuolloin ollut levinnyt kovin laajalle ja ajoittain myös suhteellisen pienten paikkakuntien joukkueet ylsivät pääsarjaan (Isotalo 2016).

Kesälläkin varkautelaiset saivat nauttia palloilumenestyksestä. Vuosina 1964 ja 1965 Puurtilan Kisa-Poikien pesäpalloilijat kävivät pokkaamassa SM-sarjan hopeamitalit. Useat seuran pelaajista saivat pelipaikan Idän joukkueessa lajin Itä-Länsi -arvo-ottelussa. Puurtilan Kisa-Poikien joukkue voitti Pohjois-Savoa edustaneena tuolloin pelatun maakuntien välisen kilpailun mestaruuden. Loppuottelussa kaatui Keski-Suomen joukkue, joka koostui Jyväskylän Kirin ja Hongikon Nuorisoseuran Urheilijoiden pelaajista. (Laine ym. 2004, 28–35.)

Palloilulajeissa Varkauden menetys oli, jääpalloa lukuun ottamatta, kansallista tasoa. Tämä on ymmärrettävää, sillä kansainvälinen kilpailutoiminta oli lajeissa nykyistä huomattavasti vähäisempää ja mahdollisuudet kansainväliselle tasolle yltämiseen siten heikommat. Sen sijaan yksilölajeissa varkautelaisurheilijat toivat myös kansanvälistä menestystä paikkakunnalle. Nyrkkeilijä Antero Halosella oli tuomisina Moskovan 1963 Euroopan mestaruusnyrkkeilyistä pronssimitali. Samana vuonna Halonen voitti myös sarjansa Pohjoismaiden mestaruuden. Halonen valittiin Suomen edustajaksi Tokion olympialaisiin (1964). (Suhonen 2004, 48–49.) Turnaus päättyi nopeasti, sillä jo ensimmäisellä kierroksella tuli vastaan sarjan kultamitalin voittaja. Joka tapauksessa Antero Halosen saavutukset selittävät olennaisesti Varkauden hyvää nyrkkeilymenestystä (liitetaulukko 1). Painissakin varkautelaiset kilpailivat menestyksekkäästi kansallisella tasolla. Olympiaedustukseen ylsi Reijo Nykänen. Tosin tämä tapahtui jo 1950-luvulla miehen osallistuessa Melbournen olympiakisoihin, mutta seuraavallakin vuosikymmenellä Nykänen toi vielä SM-mitaleja (Harjunheimo 1964).

Poikkeuksellinen ja kuvion ulkopuolelle jäävä menestyjä oli jousiampuja Helka Haukka. Vuonna 1967 hän oli voittamassa jousiammunnan SM-joukkuekilpailun kultamitaleita. Suomi-Ruotsi -maaottelussa Haukka sijoittui kolmanneksi. Lajin maailmanmestaruuskilpailuissa varkautelaisampujan sijoitus oli 13. (Haukka 2017.) Haukka valittiin vuonna 1967 kaupungin parhaaksi urheilijaksi (WL 21.12.1967). Valinta oli sikäli erityinen, että titteli myönnettiin tuolloin ensimmäisen kerran.

Varkautelaisurheilijat menestyivät myös pikaluistelussa 1960-luvulla. Saaliina oli puolentusinaa SM-mitalia aikuisten ja nuorten sarjoista. Kansainvälisiin kilpailuihin pääsivät mitalisteista mukaan Leena Immonen ja Heikki Lötjönen. Sen sijaan seuraavalla vuosikymmenellä olympiaedustajaksi yltänyt Paula-Irmeli Halonen vaihtoi uransa huippuvuosiksi Varkauden Urheilijoista Joensuun Katajaan. Joka tapauksessa luistelun tasoa kuvaa se, että vuonna 1963 Warkauden Urheilijat luokiteltiin Suomen kolmanneksi parhaaksi pikaluisteluseuraksi. (WL 23.1.1964.)

Varkautelaiset joukkue- ja yksilöurheilijat menestyivät siis 1960-luvun kokonaistarkastelussa hyvin. Samaan tulkintaan on pakko päätyä myös siinä tapauksessa, että 1960-luvun menestystä verrataan myöhempien varkautelaisjoukkueiden tai -yksilöurheilijoiden menestykseen. Jääpallossa WP-35 ylsi vielä 1970-luvun alussa mestaruuteen ja

mitaleille, mutta sen jälkeen joukkue vakiintui SM-sarjan keskikastiin. Pesäpallossa taas ei Varkaudessa ole 1960-luvun jälkeen nähty korkeimman sarjatason pelejä, kuten ei jääkiekossakaan. Palloilulajien menestyspiikistä vastasikin Varkauden Tarmo, joka 1980- ja 1990-lukujen vaihteessa ylsi lentopallossa Suomen mestaruuteen ja sitä kautta kansainvälisiin peleihin saakka (Itkonen & Nevala 1992, 2012). Yksilölajeissa 1960-luvun jälkeiset menestyjät ovat olleet poikkeuksia. SM-tason mitaleja on toki tullut esimerkiksi nyrkkeilyssä, painonnostossa ja voimanostossa, mutta entisen kaltaisiin lukemiin eivät varkautelaisurheilijat ole yltäneet. (Itkonen & Nevala 1992.)

TULOKSET II: MENESTYKSEN SELITYKSET JA TULKINNAT

Etsittäessä selitystä Varkauden urheilumenestykselle ja tulkittaessa eri tekijöiden vaikutuksia on muistettava, että lähtökohtanamme olevat pääomalajit näyttäytyvät toisiinsa kietoutuneina. Tarkasteltaessa esimerkiksi A. Ahlströmin toimintaa urheilun menestystekijänä havaitsemme, että yhtiön johdon toimet vaikuttivat kaikkiin pääoman lajeihin. Ensinnäkin yhtiö tuki rahallisesti paikkakunnan porvarillisia seuroja. Toiseksi yhtiön johto ja työntekijät olivat keskeisessä asemassa yhdessä urheiluseuratoimijoiden kanssa muodostamassa verkostoja, jotka rakensivat menestyksen edellyttämää sosiaalista pääomaa. Kolmanneksi yhtiö tuotti urheilun kulttuurista pääomaa esimerkiksi palkkaamalla ammattimaisia valmentajia. Pohdinnassa palaamme käsittelemään pääomien kietoutumista.

Taloudellisen pääoman muotoja jäljitettäessä huomio suuntautuu ymmärrettävästi olosuhdetekijöihin, jotka mahdollistivat urheilun ylipäätään. Konkreettisemmin kysymys on siis siitä, kuka suorituspaikkoja rakensi toisen maailmansodan jälkeisinä vuosikymmeninä. Tällä saralla A. Ahlström-yhtiö oli näkyvä toimija. Se nimittäin teetätti olympiastadionimmekin suunnittelijana tunnetulla arkkitehti Armas Lindegrenillä urheilupuistosuunnitelman. Kyseinen Kämärin alueen suunnitelma lähetettiin Lontoon olympialaisten (1948) taidekilpailuihin, jossa se voitti kultamitalin arkkitehtuurisarjassa. (Erola 2014.) Kultamitalisuunnitelma toteutui kuitenkin sangen rajallisesti.

Ahlström-yhtiön paikallisjohto piti urheilulle kohdistamaansa tukea tärkeänä. Kunnan palkkalistoilla liikuntaneuvojana toiminut Veikko Tarvainen kuvaili haastattelussa tukijärjestelyjä seuraavasti: *”Kerrottiin, että yhtiön hallitus oli ilmoittanut, että ei yhtiölle kuulu luistinradan pito, eikä yhtiölle kuuluisi jääpallon valvonta. Mutta Glöersen järjesti jutun niin, että kun pidettiin yhtiön luistinrataa, maarataa siinä tehtaanvirran vieressä, niin sen menot merkittiin tuulen ja myrskyn aiheuttamiin menoihin.”* (Veikko Tarvaisen haastattelu 31.8.1988.)

Yhtiön taloudellinen tuki ilmeni myös siinä, että parhaimmat jääpalloilijat vapautettiin ansiotyöstä urheilemaan. Jo ennen sotavuosia pelaajauransa aloittanut Veikko Eronen kuvasi lehtihaastattelussa ammattilaisuuttaan: *”Melkoisia ammattilaisiahan me jääpalloilijat siihen aikaan olimme. Pidettiin kirjaa pelitunneista ja palkka juoksi tehtaalta myös niiltä tunneilta. Kateutta tietysti ilmeni, se huono puoli siinä oli.”* (WL 1.8.1993.) Taloudellisten resurssien luoma mahdollisuus ammattimaiseen harjoitteluun olikin varmasti yksi tekijä, joka selittää WP-35:n erinomaista menestystä jääpalloilussa 1960-luvulla. Joukkue oli menestysvuosina tässä suhteessa selvästi edellä kilpakumppaneitaan. Toisaalta ammattimaisuus ei enää 1960-luvun lopulla riittänyt pitämään kaikkia parhaita pelaajia Varkaudessa, vaan heitä siirtyi muihin lajin huippuseuroihin. Samalla WP:n menestys heikkeni (SPL tk 1967, 1968).

Vielä toisen maailmansodan jälkeisenä vuosikymmenenä Varkaus oli vahvasti kahtia jakautunut paikkakunta. Tämä näkyi vahvasti myös urheilussa. Kun Ahlström teetti Kämärin olympiakullan voittaneen urheilupuistosuunnitelman, myös kauppalan vasemmistolainen johto halusi kohentaa urheilun olosuhteita. Niinpä kauppala rakennutti paikkakunnalle toisen kansainväliset vaatimukset täyttävän yleisurheiluareenan. (Tarvainen 1987, 53.)

Sekä yhtiön että kauppalan edustajat näkivät urheilun taloudellisen tukemisen tärkeänä. Asia ilmenee myös kaupunkioikeudet saaneen Varkauden urheilulautakunnan paikallislehdessä helmikuussa 1964 julkaisemasta kannanotosta: *”Varkauden kauppala ja myöhemmin Varkauden kaupunki ovat erikoisesti kahden viimeisen vuosikymmenen aikana omalta osaltaan pyrkineet tarjoamaan edellytyksiä paikkakunnan liikuntakasvatuksen kehittämiselle. Urheilulaitoksia ja urheilupaikkoja on rakennettu palvelemaan paikkakunnan urheilevaa nuorisoa. Uusia urheilulaitoksia tarvittaisiin kuitenkin lisää. Kaupunki kasvaa ja vaurastuu. Kaupunkimme nuoriso toivoo, että vapaa-ajan viettomahdollisuuksia urheilutoiminnan osalta parannettaisiin. Esimerkiksi uimahalli loisi edellytykset laajojen nuorisojoukkojen keskuudessa uinnin harrastamiselle myöskin talvikuukausina samalla kun se palvelisi myöskin kaikkia kaupungin asukkaita.”* (WL 6.2.1964.)

Yhtiön – ja osin kunnankin – antamien taloudellisten resurssien, taloudellisen pääoman, merkitys ymmärrettiin seuroissakin. Marraskuussa 1964 Warkauden Urheilijoiden puheenjohtaja nosti esiin seuransa 60-vuotisjuhlallisuuksissa, kuinka ”urheilukenttäolot ovat mielestäni paremmat kuin monella muulla vastaavalla seuralla”. Puheenjohtaja jatkoi kiitollisuuden osoitustaan seuraavasti: *”WU:lla on Varkaudessa erinomaiset toiminnan mahdollisuudet. A. Ahlström Osakeyhtiön Varkauden Tehtaat tukevat sen työtä monin tavoin ja esimerkiksi Kämärin urheilukeskuksen saaminen ei olisi ollut mahdollista ilman sen tukea. Lukemattomilla muillakin aloilla yhtiön tuki on ollut perustavaa laatua. Urheiluväki on tästä isällisestä tuesta kiitollinen ja toivoo sen jatkuvan. Myös kaupungin tuki on ollut merkittävää. Edellä mainittu Kämärin urheilukeskus on ainutlaatuinen tässä maassa. Kämärille on mahdollisuus vähitellen rakentaa sellainen urheilukeskus, josta tulisi yksi Itä-Suomen, jopa koko maankin urheilun tukikohta.”* (WL 28.11.1964.)

Kämärin urheilupaikat mahdollistivat osaltaan WP-35:n jääpalloilijoiden ja Warkauden Urheilijoiden jääkiekkoilijoiden menestyksen. Jääkiekkoilun nousua kansalliselle kärkitasolle selittää se, että yhtiö rahoitti aivan 1960-luvun alussa tekojääradan rakentamisen Kämärille. Tekojää oli tuolloin vasta toinen Itä-Suomessa. Myös valtakunnallisessa vertailussa Varkaus oli tekojääradan rakentamisessa eturivissä. Toisaalta pitää muistaa, että Suomen Jääkiekkoliiton lähtökohtana oli tuolloin kasvattaa pääsarjajoukkueiden määrää juuri tekojääratapaikkakunnilla (Isotalo 2016).

Pelkkä taloudellinen pääoma ei ole yksin riittävä urheilumenestyksen saavuttamiseen. Tärkeässä roolissa on myös paikkakunnan väestömäärä. Varkauden teollisen yhdyskunnan väkimäärä kasvoi ripeästi toisen maailmansodan jälkeen, mikä ilmenee edellä olevasta taulukosta 1. Lisäksi pitää muistaa, että juuri 1960-luvulla niin sanotut suuret ikäluokat tulivat aikuisikään. Monen muun paikkakunnan tapaan Varkauden väestön ikärakenteen painopiste oli toisen maailmansodan jälkeen nuorisoväestössä (taulukko 2).

Enimmillään eli vuonna 1960 lähes kolmannes paikkakunnan väestöstä oli alle 15-vuotiaita. Osuus on hieman koko maan keskiarvoa (30,0 %) korkeampi. Väkimäärän lisääntymistä sekä väestörakennetta

TAULUKKO 2. Varkauden väestön ikärakenne (%) 1950, 1960 ja 1970.

vuosi/ikäryhmä	0–14-v	15–24-v	25–44-v	yli 45-v	yhteensä
1950	30,0	17,1	30,8	22,1	100,0
1960	31,7	15,8	27,8	24,7	100,0
1970	17,5	20,0	26,5	36,0	100,0

Taulukon lähteet: SVT 6c, 102 I, 103 II, 104, I. Väestölaskennat 1950, 1960 ja 1970.

selittää suurten ikäluokkien syntymisen lisäksi muuttoliike. Sotakorvaustuotannon seurauksena Varkauden teollisuus kasvoi entisestään, jolloin paikkakunnalle tarvittiin työikäistä väestöä. Taulukossa 2 tämä näkyy erityisesti 25–44-vuotiaan väestön isona osuutena. Syntyvyyden ja muuttoliikkeen tarkastelun esimerkiksi käy vuosi 1950. Tuolloin Varkauden väestö kasvoi korkean syntyvyyden ansiosta, sillä syntyneitä oli 343 enemmän kuin kuolleita. Vielä merkittävämpi oli kuitenkin muuttoliike, sillä mainittuna vuonna Varkauden muuttovoitto oli lähes tuhat henkeä (956) eli yli viisi prosenttia kokonaisväkiluvusta (SVT VI A, 106). Tuosta huipusta muuttoliike laantui, mutta vielä 1960-luvun alussakin paikkakunnan muuttovoitto oli enimmillään lähes 500 henkeä, kun syntyneiden määrä oli vain noin puolet tästä luvusta (SVT VI A, 110). Edellä olevien lukujen valossa käy ymmärrettäväksi liikuntaneuvoja Veikko Tarvaisen kuvaus urheiluinnostuksesta pian sotien jälkeen. Tarvainen kuvasi kentät kansoittaneiden lasten innostusta suorastaan ”ylipursuavaksi”. (Veikko Tarvaisen haastattelu 31.8.1988.)

Urheilun asemaa vahvisti myös se, että kaksi ”erillistä urheiluleiriä” oli rekrytoimassa kasvavaa sukupolvea sen pariin. Porvari- ja työläisseurojen keskinäinen kilpailu takasi sen, että uusia urheilijanalkuja etsittiin tehokkaasti. Merkittäviksi toimijoiksi muodostuivat seurojen perustamat alaosastot. Esimerkiksi Varkauden Tarmo perusti sotavuosien jälkeen alaosastoja kaupungin eri osiin. Alaosastoja perustettiin kaupungin reuna-alueille Lehtoniemeen, Luttilaan, Puurtilaan ja Könönpeltoon. Joroisten kunnan puolelle alaosasto Kuvansin Kuohu perustettiin vuonna 1948. Viimeinen alaosasto perustettiin vuonna 1958 Ruokojärvelle. (Itkonen & Nevala 1992, 97–99.) Myös porvariseura Warkauden Urheilijat perusti alaosastoja eri puolille paikkakuntaa. Joitakin poikkeavuuksiakin kuitenkin ilmeni. Kun Tarmo perusti oman alaosastonsa Joroisten puolelle Kuvansiin, niin Warkauden Urheilijoiden alaosasto syntyi Leppävirran puolelle Timolaan (Suhonen 2004, 61). Epäilemättä seuroissa pohdittiin myös sitä, millainen poliittinen ilmapiiri kyseisillä alueilla vallitsi.

Urheiluseurojen alaosastojen toiminnat eivät nousseet järjestöllisiksi menestystarinoiksi. Olosuhteet paikkakunnan eri osissa olivat varsin vaatimattomat. Alaosastojen suurin merkitys olikin siinä, että ne hoitivat rekrytointitehtävää sangen tehokkaasti. Monen urheiluura alkoi leikinomaisena kisailuna kyseisissä alaosastoissa ja jatkui myöhemmin vakavampana urheilemisena koko paikkakuntaa edustavissa seuroissa. Alaosastojen perustamisen taustalta voi löytää myös paikkakunnan kouluverkon tihentymisen, minkä seurauksena myös urheilun harrastamisen mahdollisuudet kohenivat: suorituspaikkoja kun tuli lisää.

Suurten ikäluokkien ehtiessä kouluikään 1950-luvun puoliväliin mennessä rakennettiin uusia kouluja, mutta myös laajennettiin entisiä. Kokonaan uuden koulun saivat Lehtoniemi (1951), Könönpelto (1953) ja Kuoppakangas (1961). Koulurakennuksia laajennettiin Pitkälänniemellä (1948), Puurtilassa (1952) ja Luttilassa (1958). Lapsia kouluissa oli niin runsaasti, että opetusta annettiin kahdessa vuorossa. Joutenlahden koulussa jopa yksi luokka laitettiin 1955 opiskelemaan parakkiin. (Hulkkonen 1962, 59–85.) Koulurakentamisen voi tulkita sekä taloudellisen että sosiaalisen pääoman lisääntymiseksi.

Koulujen yhteyteen rakennettiin urheilukenttiä. Esimerkiksi vuonna 1949 Ahlström-yhtiö lahjoitti Luttilasta maa-alueen, johon saatiin rakennettua koululle kenttä (Hulkkonen 1962, 62). Vaikka kentät olivatkin vaatimattomasti varustettuja hiekkakenttiä, mahdollistivat ne kuitenkin urheilun harrastamisen. Talvisin kentät jäädytettiin, mistä hyötyivät myös paikalliset palloilua ohjelmassaan pitäneet seurat. Alueen nuorison lisäksi kentille löysivät tiensä myös urheiluseurojen alaosastot. Oma merkityksensä paikalliselle urheilulle oli koulujen kerhotoiminnoilla. Muiden kerhojen ohessa lähes kaikissa kouluissa toimi jonkinlainen liikuntakerho. Etenkin pojat hakeutuivat nimenomaan liikuntakerhoihin. (Hulkkonen 1962, 99–100.) Näin kouluverkon laajentuminen yhtäältä loi taloudellisia resursseja. Toisaalta kenttien ympärille muodostui – yhdessä alueella mahdollisesti toimivan urheiluseuran alaosaston kanssa – sosiaalisia verkostoja, jotka yhdistivät urheilijoita ja muita lajitoimijoita.

Taloudellisten ja sosiaalisten pääomien tarkastelun jälkeen siirrymme selvittelemään paikallisen urheilumenestyksen mahdollistaneita kulttuurisia tekijöitä. Varkauden 1960-luvun vaiheita tarkasteltaessa merkille pantavaa on urheiluharrastuksen valtava suosio. Laajasti ymmärrettynä urheilun suosio lisää tai vähintäänkin kannattelee urheilun kulttuurista pääomaa. Useiden seurojen riennoissa osanottajamäärät nousivat satoihin. Esimerkiksi Warkauden Urheilijoiden syksyn 1964 voimisteluharjoituksiin otti osaa satapäinen tyttöjen ja poikien joukko (WL 5.11.1964). Palloilulajien osanottajamäärät olivat vieläkin suurempia.

Urheilu kiinnosti siinä määrin, että katsomot täyttyivät innokkaista katsojista. Palloiluottelujen katsojamäärät nousivat tuhansiin. Syyskuussa 1964 Puurtilan Kisa-Poikien ja Vimpelin Vedon ottelua seurasi 2 322 maksanutta katsojaa (WL 22.9.1964). Suomen ja Norjan jääpallon MM-kisaottelun helmikuussa 1967 näki 3 082 maksanutta katsojaa (WL 19.2.1967). Pesäpalloilussa ennätysyleisö 4 174 katsojaa seurasi Kämärillä Puurtilan Kisa-Poikien ja Sotkamon Jymyn välistä syyskierroksen 1963 ottelua. (Suhonen 2004, 24.)

Myös kuntoliikunnan harrastus virisi 1960-luvun vuosina. Esimerkiksi talvikautena 1963–1964 työpaikkojen prosenttihiihdoissa tehtiin 14 672 suoritusta. Kilpailuun otti osaa 79 työpaikkaa ja 5 853 työntekijää. (WL 3.4.1964.) Vaikka kuntoliikunnalla ei ollutkaan suoranaista yhteyttä urheilumenestykseen, lisäsi ihmisten lisääntyvä liikkuminen kuitenkin myönteistä asennetta urheilua kohtaan.

Urheilumenestys perustuu aina onnistuneeseen valmentautumiseen. Sitä voidaan pitää oleellisena kulttuurisen pääoman muotona. Valmentajaosaamista Varkauteen toivat sekä pikaisesti neuvojaan jakamassa käyneet vierailijat, että pysyvämmin tehtäväänsä palkatut valmentajat. Erinomainen esimerkki kulttuurisen pääoman merkityksestä on WP-35 jääpallomenestys. Sen taustalta löytyy osaltaan Ruotsissa ammattivalmentajana toiminut Leo Partanen, jonka A. Ahlström-yhtiö palkkasi joukkueen päävalmentajaksi. Niinpä seuran saavutettua kolmannen peräkkäisen Suomen mestaruuden ilman ainuttakaan tappiota paikallislehdessä kirjoitettiin, että ”pelaajien menestyksen takana on valmentaja Leo Partasen onnistuneesti laadittu kuntoutumisohjelma, joka ei ole pettänyt koko talven aikana”. (WL 14.2.1967.) Yksi erikoisuus, jonka valmentaja Partanen toi Varkauteen, oli jääpalloilijoiden siirtyminen käyttämään toppahousuja.

Lajikulttuurista osaamista tarvittiin myös nyrkkeilyvalmennuksessa. Antero Halosen ensimmäisenä valmentajana toimi Varkauden Tarmossa oppinsa saanut Lauri Valkonen. Vuonna 1959 valmentautuminen nousi uudelle tasolle, kun valmennusvastuu siirtyi Arvo Rappelle. Valmennuksen tuolloisena uutuutena oli, että Halosen ottelut kuvattiin kaitafilmille. Tehtyjä virheitä kerrattiin ja analysoitiin filmejä katsomalla. (Suhonen 2004, 49.)

Omanlaisensa kulttuurinen pääoma saatteli myös varkautelaisia jousiampujia menestykseen. Paikallisena keksijänä tunnettu Toivo Koistinen, joka itsekin jousiammuntaa harrastaneena, kehitteli edullisia jousipyssyjä. Näin lajin aloittamisen kynnys saatiin siinä määrin matalaksi, että mukaan saattoi tulla vähäisemmilläkin panostuksilla. Jousipyssyihin tarvittava erikoisvaneri valmistettiin Ahlströmin vaneritehtaalla. (WL 27.5.1967.) Kun Koistinen vielä korosti lajin sopivuutta kaikille, niin mahdollisuudet lähteä kokeilemaan kykyjään kilpailuissa realisoitui monen osalta. Näin esimerkiksi edellä mainitsemamme Helka Haukka ylsi nopealla tahdilla harrastajasta aina MM-kisatasolle.

Kulttuurisella pääomalla on erilaisia lähteitä. Edellä olemme esittäneet, kuinka urheilun yleinen kiinnostavuus, muualta tulleet valmentajat tai paikalliset toimijat kartuttavat tekemisillään kulttuurista pääomaa. Kulttuurinen pääoma voikin olla paikallista ”omaisuutta”, jonka karttuessa muodostuu kilpailuetua muiden paikkakuntien

urheilijoihin. Varkaudessa tällaisen kulttuurisen pääoman karttuminen kietoutui yhteen suorituspaikkojen ja laajemmin luonnonolojen kanssa. Niin luistelun kuin jääpallonkin harrastaminen käynnistyi Varkauden luonnonjäillä. Kun luistelun ja jääpallon harrastajamäärät kasvoivat ja lajien vaatimustaso nousi, oli välttämätöntä kehittää myös lajien harrastusolosuhteita.

POHDINTA JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Varkauden urheilijoiden menestymistä 1960-luvulla voi hyvin tarkastella Bourdieun lanseeraamien pääomalajien kautta. Toki pitää muistaa, että pääomalajit näyttäytyvät urheilumenestyksen taustalla hieman erilaisina kuin vaikkapa koulutusta tarkasteltaessa. Lisäksi, ainakin yhden paikkakunnan tapaustutkimuksessa, pääomalajit näyttäytyvät yhteen kietoutuneina. Niinpä A. Ahlström-yhtiön taloudellinen resursointi loi edellytyksiä urheilun harrastamiselle aina kansallista huipputasoa myöten. Kun yhtiön paikallisjohdon näkökulmasta urheilu oli sosiaalitoimintaa ja osin myös yrityksen markkinointia, syntyivät perusteet esimerkiksi urheilun suorituspaikkojen rakentamiselle. Kämärin urheilupuistoalueen kultamitali Lontoon olympialaisista loi lisäpaineita yhtiön paikallisjohdolle toimia oman aikansa urheilun tukijana. Kunnallisen urheilu- ja liikuntahallinnon kehittyminen toi toisen urheilun tukijan mukaan olosuhteiden kohentamiseen. 1960-luvun vuosina satsaukset suuntautuivat pääasiassa urheilun edistämiseen, vaikkakin lisääntyvää huomiota ryhdyttiin kiinnittämään kuntoliikuntaan.

Urheilun suhteellinen asema osana paikallista liikuntakulttuuria heikkeni Varkaudessa 1970-luvun jälkipuoliskolta alkaen. Yhtiön paikallisjohdon vaihduttua urheilu ei ollut enää samanlainen lempilapsi, jollaiseksi se oli tullut teollisuusneuvos Leif Glöersenin aikana. Yleisemminkin teollisuuslaitokset ryhtyivät supistamaan urheilun tukemista, ja näin tapahtui myös Varkaudessa. Myös kunnallisessa päätöksenteossa urheilun itseoikeutettu asema mureni. Kuntoliikunnan nousu siirsi painopistettä urheilusta kohti laajempien väestöryhmien liikuntaa. Huomiota ryhdyttiin kiinnittämään lisääntyvässä määrin kunto- ja pyöräreitteihin, hiihtolatuihin sekä kuntoilun sisätiloihin.

Sotien jälkeen syntyneet suuret ikäluokat löysivät tiensä urheilukentille. Urheilun ollessa suosituin lasten ja nuorten vapaa-ajanharrastus innostus nousi informantti Veikko Tarvaisen ilmaisua lainaten ”ylipursuvaksi”. Menestystä saavuttaneet lajit vetivät harrastajia puoleensa ja etenkin jääpalloilussa katsottiin vaalittavan jo ennen sotavuosia synnytettyjä perinteitä. Menestys puolestaan veti katsomot täyteen yleisöä. Epäilemättä 1960-luvun urheilumenestyksellä oli suuri merkitys paikallisidentiteetin rakentajana.

Varkautelaisesta urheilusta nousi useita menestyslajeja. On kuitenkin huomattava, että myös vähemmän menestyneisiin lajeihin riitti harrastajia. Lukuisiin lajeihin hakeutuvien harrastajien runsautta selittää kaksi seikkaa. Ensinnäkin lajiharrastus perustui vapaaehtoistoimijoiden organisoimaan tekemiseen. Toiseksi urheilu ei ollut nykyiseen tapaan vakavaa, jolloin harrastamisen aloittamisen kynnys oli matala. Kun myöskään huippu-urheilun taso ei ollut nykyisenkaltaisen korkea, niin kansalliselle ja osin jopa kansainväliselle tasolle saattoi päästä lyhyen urheilijapolun taittaen. Vastapainona pitää huomauttaa, että kansainvälisiä kilpailuja taas oli paljon nykyistä vähemmän.

Varkauden urheilumenestykselle näyttää olleen hyödyksi kahden kilpailevan leirin toiminta. Porvari- ja työläisurheilun kilvoitellessa myös harrastajien rekrytointi oli tavattoman tehokasta. Oman osuutensa tästä rekrytoinnista hoitivat seurojen perustamat alaosastot. 1960-luvun vuosina eri keskusjärjestöihin kuuluneet seurat eivät erikoistuneet erillisiin lajeihin, vaan urheilullisesta menestyksestä kamppailtiin samoissa lajeissa. Porvarilliset seurat näyttävät olleen niskan päällä Ahlström-yhtiöltä saamansa taloudellisen tuen turvin.

Viime kädessä urheilun lajiosaaminen tuottaa menestystä. Niinpä varkautelaiset urheilumenestyjät saivat valmentajikseen ammattitaitoisia lajikulttuuriosaajia. Kaikki 1960-luvun paikalliset menestyjät olivat mukana suunnitelmallisessa valmennuksessa. Toiminta oli tavoitteellista ja hyvin organisoitua. Osalle menestyjistä luotiin taloudelliset edellytykset kokonaan ammattimaiseen tai vähintään puoliammattimaiseen harjoitteluun.

Varkauden urheilumenestys liittyy tulkintamme mukaan erilajisten pääomien lisäksi Varkauden yleiseen kehitykseen ja suomalaiselle yhteiskunnalle ominaiseen modernisaatioon, nykyaikaistumiseen, eli rakenteiden, käytäntöjen ja toimintatapojen muutokseen. Modernisaatio antoi esimerkiksi uudenlaisia merkityksiä käyttämillemme pääomalajeille. Varkaus eli kiistatta tarkastelemanamme ajanjaksona voimallista modernisoitumisen vaihetta. Vuonna 1958 kauppalan toimesta julkaistiin teos ”Varkaus varttuu ja vaurastuu”. Teoksen kuvat ja tekstit viestivät paikkakunnan kasvusta ja kehittymisestä. Vauhtia modernisoitumiselle antoi Varkauden tuleminen vuoden 1962 alusta kaupungiksi. Hyvällä syyllä voi tulkita yleisemmällä modernisoitumisella olleen vaikutusta paikalliseen urheilumenestykseen. Tätä seikkaa kannattaisi kuitenkin pohtia tästä artikkelista poikkeavin kysymyksenasetteluin ja tutkimusaineistoin.

Artikkelin kirjoittaminen herätti pohtimaan pääomien kietoutumisen problematiikkaa. Tekstimme osoittaa, että selkeä erottelu taloudellisiin, sosiaalisiin ja kulttuurisiin pääomiin on haastava, ellei jopa mahdoton tehtävä. Esimerkiksi taloudellisten resurssien suuntaaminen johonkin tarkoitukseen rakenteistaa myös sosiaalisia verkostoja ja synnyttää näin sosiaalista pääomaa. Tämänkin artikkelin johtopäätöksenä voi sanoa, että intensiivinen paikallistutkimus tarjoaa mahdollisuuden jäljittää pääomien yhteenkietoutumista perusteellisemmin kuin yleisemmällä kysymyksenasettelulla. Artikkelimme osoittaa myös sen, että monimenetelmällinen tarkastelu edesauttaa kokonaiskuvan luomista urheilumenestyksen alueellisista eroista sekä menestykseen vaikuttavista tekijöistä.

Tarkastelumme kohdentui paikallisen urheilun suhteeseen ylipaikalliseen urheilutodellisuuteen. Suhteellisen vaivattomasti saimme selville, missä lajeissa varkautelaiset urheilijat menestyivät 1960-luvun vuosina. Sen sijaan pystyimme vain ohuesti arvioimaan, millaisen kilpailuasetelman varkautelaisurheilijat kohtasivat kyseisellä vuosikymmenellä. Kiinnostavaa olisikin tarkastella eri lajien osalta menestymisen edellytyksiä ja kilpailun koventumista tuolloin ja myöhemmin. Tutkimuksen (Teivainen 2015; Kokkonen 2015) valossa näyttävät eri lajit paikantuvan jossain määrin eri osiin maata, minkä seurauksena joidenkin lajien menestymisen edellytykset täyttyvät myös pienemmillä paikkakunnilla. Kilpailullisen tason nousu näyttää pakottavan etenkin pienemmät paikkakunnat erikoistumaan johonkin lajiin. Tätä ilmiötä olisi myös syytä avata laajemmassa tutkimuksessa.

LIITETAULUKKO 1.. Varkauden ja sen kanssa samankokoisten paikkakuntien urheilumenestys 1960-luvulla.

kaup.	palloilut	yl.urheilu	paini	nyrkkeily	YHT
Rovanie	0,0	1,5	2,0	3,0	6,5
Lpr	31,0	14,0	3,0	1,0	49,0
Karhula	0,0	5,5	0,0	0,0	5,5
Rauma	11,0	5,0	1,0	0,0	17,0
Riihimäki	7,0	4,0	2,0	1,0	14,0
Kuusank	0,0	4,0	7,0	0,0	11,0
Hyvinkää	0,0	4,5	4,0	0,0	8,5
Mikkeli	14,0	5,0	0,0	1,0	20,0
Kouvola	12,0	12,5	1,0	7,0	32,5
Nokia	0,0	0,5	2,0	0,0	2,5
Kokkola	7,0	8,5	0,0	4,0	19,5
Varkaus	21,0	1,0	3,0	8,0	33,0

Pisteytysperusteet:

Palloilun (jääkiekko, jalkapallo, jääpallo, pesäpallo) pääsarjaedustus = 1 piste

Sijoittuminen kuuden parhaan joukkoon (pistesijoille) Kalevan kisoissa miesten tai naisten osalta = 0,5 pistettä (tällöin ei yhden urheilijan osallistuminen moneen lajiin tuota kovin isoa virhettä)

Sijoittuminen painin (sekä kreikkalais-roomalainen että vapaapaini) SM-kisoissa kolmen parhaan joukkoon = 1 piste

Sijoittuminen nyrkkeilyn SM-kisoissa kolmen (tai neljän silloin kun pronssiottelua ei ollut) parhaan joukkoon = 1 piste

Lajivalinnassa olemme pyrkineet ottamaan huomioon mahdollisimman ison ja Varkaudessa edustettuna olleen lajikirjon.Esimerkiksi hiihto ei ole mukana, koska sen harrastus 1960-luvulla keskittyi paljolti maaseutupaikkakunnille.

Lähteet:
SPL:n toimintakertomukset 1960–1970
Laitinen 1983.
Helsingin Sanomat, digitaaliarkisto 1960–1970 (hajanumeroita, hs.fi, rekisteröityminen vaaditaan)

LÄHTEET

Alapuro, R. 1994. Suomen synty paikallisena ilmiönä 1890–1933. Porvoo: Tammi.

Bourdieu, P. 1984. Distinction. A Social Critique of Judgement of Taste. London: Harvard University Press.

Bourdieu, P. 1985. Sosiologian kysymyksiä. Jyväskylä: Vastapaino.

Erola, L. 2014. Unohdetut olympiavoittajat. Taidekilpailut olympialaiset 1912–1948. Suomen Urheilumuseosäätiön julkaisuja 47. Suomen Urheilumuseo. Helsinki.

Harjunheimo, K. 1964. Warkauden Urheilijat ry. 1904–1964. Varkaus.

Haukka, H. 2017. Elämänkulku Varkaudessa. Teoksessa Itkonen, H. (toim.) Varkaus satavuotiaassa Suomessa. Warkaus-seura ry. Varkaus. Teos taitettavana.

Hulkkonen, E. 1962. Varkauden kansakoulu 100-vuotias (1862–1962). Varkauden kaupunki. Varkaus.

Isotalo, K. 2016. Jääkiekon siirtyminen ulkokentiltä sisälajiksi vuodesta 1965 alkaen. Liikunta & Tiede 53 (6), 70–78.

Itkonen, H. 1996. Kenttien kutsu. Tutkimus liikuntakulttuurin muutoksesta. Helsinki: Gaudeamus.

Itkonen, H. 2004. Varkautelaisten vuosisata. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 944. Helsinki: SKS.

Itkonen, H. 2015. Kansalaistoimintojen kaudet ja muuttuvat käytännöt. Itkonen, H. & Laine, A. (toim.) (2015). Liikunta yhteiskunnallisena ilmiönä. Jyväskylän yliopisto. Liikuntakasvatuksen laitos. Tutkimuksia 1, 39–58.

Itkonen, H. & Kortelainen, J. 1999. Rantakentältä maailmalle – Kiteen pesäpallo, lajikulttuuri ja yhteiskunta. Liikuntatieteellisen Seuran julkaisuja 146.

Itkonen, H. & Leväinen, H. 2000. Vallankumous Varkaudessa. Teoksessa: H. Itkonen (toim.) Varkaus, Suomi ja vuosi 1918. Kansallinen ja paikallinen vallankumous. Varkauden museon julkaisuja 7. Varkaus; Varkauden kirjapaino Oy, 85–100.

Itkonen, H. & Nevala, A. 1998. Urheilumenestyksen paikantuminen - esimerkkinä Joensuu. Teoksessa Tuunainen, P. (toim.) Elämää entisajan Joensuussa. Joensuun kaupunki 1848–1998. Pohjois-Karjalan historiallisen yhdistyksen vuosikirja 6, 335–343.

Itkonen, H. & Nevala, A. 1992. Tarmon tarina – Varkauden Tarmon kahdeksan vuosikymmentä. Jyväskylä: Koivu ja Tähti Oy.

Itkonen, H. & Nevala, A. 2012. Tarmon taipale. Varkauden Tarmon sata vuotta urheilun ja liikunnan yleisseurana 1912-2012. Saarijärvi: Varkauden Tarmo ry.

Jurvainen, K. 1985. Warkauden Pallo 35 50 vuotta. Varkaus: Warkauden Pallo ry.

Jääskeläinen, J. & Lovio, R. 2003. Globalisaatio saapui Varkauteen. Tapaustutkimus yritysten kansainvälistymisen tavoitteita ja vaikutuksista. Elinkeinoelämän tutkimuslaitos ETLA. Helsinki: Taloustieto Oy.

Kokkonen, J. 2015. Suomalainen liikuntakulttuuri – juuret, nykyisyys ja tulevaisuus. Suomen urheilumuseosäätiön tutkimuksia 3. Keuruu: Otavan kirjapaino Oy.

Kortelainen, J. 2007. Jalkapallo-Suomen maantiede. Teoksessa Itkonen, H. & Nevala, A. (toim.) Kuningaspelin kentät. Jalkapalloilu globaalina ja paikallisena ilmiönä. Helsinki: Gaudeamus, 71–83.

Laine, E., Mäkinen, O., Kilpeläinen, K. & Heinonen, J. (toim.) (2004). Pallon pienen pieksäjät. Puurtilan Kisa-Pojat ry. Varkaus.

Laitinen, E. 1983. Pesäpallo – Kansallispeli 60 vuotta. Suomen Pesäpalloliitto.

Liikuntalaki 390/2015.

Nevala, A. 2003. Agitatsioonia, vaikuttamista ja yhteistyötä. Vuosisata varkautelaista työväenjärjestötoimintaa. Jyväskylä: Varkauden työväenliikkeen historiatoimikunta.

Nevala, A. 2007. Metalli on kuumaa ja mielet kiehuvat. Sata vuotta metallin ammattiyhdistystoimintaa Varkaudessa. Saarijärven Offset. Saarijärvi.

Selin, S. 2017. Mikä sinusta tulee isona? Koulutus- ja ammattisuunnitelmat 1950–60-luvun Helsingissä. Nuorisotutkimusverkosto, Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 191. Helsinki.

Soikkanen, H. 1963. Varkauden historia. Helsinki.

Suhonen, M. (toim.) 2004. Urheilun vuosisata Varkaudessa. Warkauden Urheilijat 1904–2004. Vaasa: Warkauden Urheilijat ry.

Suomen Palloliiton toimintakertomukset (SPL tk) 1960–1970. http://www.urheilumuseo.fi/Desktopmodules/Museo_Aineistot/tiedostot.aspx?ID=2742. (luettu 19.9.2017)

Suomen Virallinen Tilasto (SVT) VIA, 106 ja 110. Väestömuutokset 1950 ja 1961. Tilastokeskus: Helsinki.

Suomen Virallinen Tilasto (SVT) 6c, 102/I, 103/I, 104/I. Väestölaskennat 1950, 1960 ja 1970. Tilastokeskus: Helsinki.

Tarvainen, V. 1987. Kirjallinen elämäkerta. Moniste.

Teivainen, A. 2015. Suomalaisen kilpa- ja huippu-urheilun alueelliset piirteet: jalkapallon, jääkiekon, koripallon, lentopallon, pesäpallon, salibandyn, hiihdon ja

yleisurheilun leviäminen ja alueellinen keskittyminen maakuntiin 1950–2011. Pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto.
Tilastokeskus, PX-Web-tietokannat. http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/Kuntien_avainluvut/Kuntien_avainluvut__2016/kuntien_avainluvut_2016_aikasarja.px/?rxid=de70adfc-0d25-4a75-8f7f-664945f1bde6. (luettu 19.9.2017).
Varkaus varttuu ja vaurastuu – Varkaus 1929–1959. Varkauden kaupunki: Helsinki.
Väestön elinkeino 1979. Väestö elinkeinon mukaan kunnittain 1880–1975. Tilastollisia tiedonantoja 63. Helsinki: Tilastokeskus.

LEHTIAINEISTOT
Warkauden Lehden vuosikerrat 1964 ja 1967.

INTERNETLÄHTEET
www.varkaus.fi/(http://www.varkaus.fi/@Bin/6014669/Kuntavaalit+2017+valitut+ja+varamiehet.pdf), luettu 28.8.2017.

HAASTATTELUT
Kiminkinen, Hannu, Varkauden Urheiluseurat ry:n puheenjohtaja, 15.8.2012.
Tarvainen, Veikko, Varkauden kauppalan liikuntaneuvoja, 31.8.1988.